

B 00-16Temô (Agriculture) Chuana Agriculture 1/5

Ge matalê ke lehatshe je ditemô tse di kgolo ha pula e na. E rile bogologolo ga oo go lengwa thata mme go rôjwa ngwaga e kgolo. Co no go tšheke, mabêlê a Setswana, magapu, ntšhê, maphutshe, makatane le digô.

Motšoko o no o lengwa le ôna. Dijô di ne di lengwa ka mekgwa e sa tshwaneng. Batho ba ne ba ntse ba na le tšheke mme e le dijô tsa bônê mme ga go itsiwe gore ba ne ba o bôna kae.

Mabêlê a Setswana ga twe e ne e se dijô pele ka nakô e sa itsiweneng ke opê. Ca twe e ne e le dijô tsa dikgomo hêla. E rile ha go tla lemogwa ha e le dijô, ga bo go ne le basadi ba lehufa ba le babedi mme yo mmotlana a tsêna mo motlaaganeng; ke ha yo mogolo a mo silêla mabêlê a mo epêle bogôbê ja ônê a bo tshêla maši a re o a mmolaya.

Ke ha a bôna motsetse a nôna thata e ithea gore o e ruruga o tle tloga aa shwa. E rile bohêlô a bôna a sa šwe mme a tletse ka ntlo. Le ênê a simolola go ja bogôbê jo mme a utlwa bo le monate thata, a baa nôna le ênê. Mme a bolêlêla batho ba motse gore mabêlê ke dijô; mme ba simolola go a ja le go a lema. Bo-rra-rona-mogolo le bo-rra-rona, bôna ba fitlhetse a ntse a lengwa. Ke gôna ka moo re utlwang go twe mabêlê a ijêlwa ke leeba le dithaba di a lolora dikgomo.

Dijô tsa boloi tsa nna botlhele jo bo jewang ke batho. maphutshe, makatane le ntšhê ga go t itsiwe gore di simologa kae. A ne e ntse e le dijô tsa Setswana. Tšheke e tshaba letsatsi thata mme e sa lengwa le gompjeno, ga e tšhwengwe ke dinonyane thata di e ja ha e obotšwe. Tšheke e monate ha e sale ntšha mme e lengwe mo mbung o mosawa gore e tšwerê metse ka metšwe.

2 Co re le dilô tse di tšhwenyang ka go ja tshake eleng :- tseê, setotojane. Mabêlê ga a tshabe letsatsi thata mme a lengwa thata mo mbung o selôkô. Dinonyane di tshwenya thata ka go a ja.

E re ka batho ba ne ba itse dilô ka go di lepa, ba ne ba tle ba leme mabêlê le tshake ka kgwedi ya Phirikgong (Hirikgong).

Makatane, Magspu ntshê le naphutshê di lengwa mmôgô le tshêke le mabêlê. Mabêlê a monate, mme ha go sena maši kgotse mahure ga a monate. A dirwa bojalwe ja letswena. He pula e na thata dijô tse di lengwa ka go bôna ditlhare tsa makhu di thuntse mme letsetsi le fetetse kwa bokone.

E ne e re ha go itsiwe gore ke nakô ya go lema, go bue krosi pele mme go twe go simolole ba ga Moduana pele kgotse bangwe ba go itsiweng gore ke ba losike je le tiholang pula.

Masimo a gaetsho a mo godimo ga noka, le mo gare ga dithota le mo dikgweng, go nang le mbu o o siameng, mo go senang majê.

Masimo ga a ne mo gae. A nna kwa nagan kgakala le legae. Mme ha motho a rata go lema thata, o ka lema tshimo tse tharo gongwe le gongwe mo o ratang go lema gônê. Motho mongwe le mongwe o lema tshimo ha gae, ha a bona gore o tla roba dijalo tsa gagwe gônê. Ho ke tshimo ya mosadi gore e ne a ya go ja mo go yônê ka nakô ya legwetla.

Ca go ne opê o na a letlêlêlwa go nna le masimo a ka nrang mararo ka go lemêla morwadiê kgotse morwawê yo se nyalang.

Bana ba ba tona ba lema hêla mo tshimon ya rra-bônê. He ha monna a ne a nyetse basadi ba le babedi gônê o ka lemêla yo mongwe le yo mongwe mo tshimon ya gagwe. Masimo a bônê a ne e sa kopane, jaaka matlo a bônê a ne e sa kopane.

3 E ne e re ha motho a lema letlhagare ja yo mongwe mme a sa mo kopa, o ne a isiwa kwa lekgotleng mme a duedisiwa dipodi mme go twe a lemê gônê ngwageng yoo hêla. Mme e rile ha go sena go tihongwa banna ba matone ga simolole gore ha motho e ile e tloêle tshimo ka dinyaga tse tharo go ya go tse tlhano, yo mongwe o ka nna letlêlêlwa ke monna wa letona go lema gônê mme mung a letlhagare a sa rewe sepê hêla.

Balemi ba masimo ba itse mbu o siametseng temô, ka go o bôna fêla ka mathô mme ba lema mme go twe ke tshimo ya tekolo kgotse loggêrê. Tshimo e bônwa pele ha e siametse bolemo.

Go tlhatlhobe banna le basadi ba itseng mbu o siametseng

tshake kgotse mabêlê kgotse maphutsho le magapu le makatane.
Maphutsho le magapu le makatane di lengwa mo mbug o tshogetseng
matse lehe pula e se na tšha thata, gonne di tshaba letsatsi bogolo
maphutsho.

Tshimo e lengwa hêla leha e le ya bogologolo kgotse e ntšha.
E go simololwang go lengwa mo go yôna ke yôna e go tla go rengwe
dithare mo go yôna pele, ha mariga a hêla le dikgekologo mme go
jalwe peo, go lengwe ka selemô se tsene.

Dithare di epiwa ke banna, ba di ntsha ka metšwê. Dijalô di
nosiwa ke pula hêla, mme ha e se na batho ha ba role sepô sa dijalo.

Masimo a lehatshe ja ba a na terata, a seêlwa ka dithare
(matlhaku) a makhu le mangane le makgalô gore dikgomo di se tsenê.
Ha go sena go rôjwa, dikgomo ga di tsengwe mo motlhakeng pele go
naledi e tšhuba mogwang mme o ômêlêla gonne go twe di tla lamala
mme di je masimo a batho.

4 Mabêlê a sekwa a lengwa ha go sena go lengwa tšhake mme go
sepiwe lotlhaka kgotse go jesiwa dikgomo mme lengwa hêla o se
thubiwe mbu pele.

Peo ya maphutsho le magapu e a bêwa. Peo e bolokwa mo
methuding mme e tsengwe dikgetaneng tsa meupêlêlô. ~~xxxx~~ Mme ha
go tshwanetšwe go lengwa, dipoo tsa bogologolo di tshatšwiwa ka
maši e podi e tshoene se nang mmala, mme a maši kopangwe le dithare.

Dithare tse di tsêwa mo ngekeng, mme di rêkwa ka kgomo
kgotse ka dipodi. Mme pele motho o ntsha di go golola kgetse ya
dithare. E a re ha go lengwa gompijeno go laole mooteledipele. A re
"Pula e nelê lo tla lona". Mme peo e jalwa ka letšôgô, mme go lengwa
ka megoma ya ya dikgomo le ka di'tonki, dia golegwa go goga megoma.
Pele go no lengwa ka megoma ya mabôgô gonne megoma ya dikgomo e ne e
seo.

Bogologolo ga twe go no go lona basadi mme ba tsaya megoma ba
ya go lemêla kgosi pele. Ba lona ba ntse ba ôpruk ôpêla, megoma ya
bônê e êla gongwe.

Fina ya bônê ya re :

"Tema e nmaletse basadi,

Tlhabêla tema ya gago pele.

Ke e atolose re tla tlhabêlwa pholo tona kgosing"

Mme e re ha tshimo e hedile jaanong ba ye go itemêla.

Le gônê ba ne ba ntse ba thusana go lengwe ka go lema tshimo ya o mongwe pele, ha e bedile go iwe ga ye o mongwe gape. Co no go dirwa letsema, go dirwa bojalwa, go tlhajwa dinku mme go le monate thata.

Ca tve e ne e re ha barwetsana ba sila mabêlê a letsema ba ôpele ba re:

"Tshilô kgala! Kgala nteta.

Ya re ha bo silwa, bo silwe ke baroba:

Ka ba dihuba di tona.

E re ha bo tihotlwa, bo tihotlwe ke basadi ka ba

khiba di tona

5 E re ha bo nowa bo nowe ke banna ka ba tshêgô di tona".

Batho ba bogologolo ba ne ba dira ka kutlwanô mme botlhe ba legae legae le ditsala ba thusana hêla kwa ntlê ga tuêlê. Mabêlê ha a setse a dire dijô a letwa ke banna, basadi, le bana. Mme bosigo ga xaxx go na se se tlaa jang ka go agilwe (go beilwa ka matlhoku). Mme gongwe a upiwa ka moupêlô gore dinonyane le ditsiê di seka tsa ja mabêlê. Tsiê yôna e lêlêkwa ka ꞑ mekubetšo.

Ha go rôjwa yo mongwe le yo mongwe o rôba ka go rata ga gawê. A laletse batho (ditsala) gore ba tlê go mo robisa.

Mabêlê a Setšwana ea segwa mme diakô di bewe mo tshimong gore di ômê sentlô, mme ha di omile go madiwa bidiwe batho di holwe ka dithôbane, mme go thothelwe mabêlê kwa gae ka makoloi. Beng ba aia dikoloi ba kope motho podi kgotse šeleng tse šomê.

Tšhake yônê e thothêlwa kwa gae e le mo ditlhotlheng me e pegwe mo dihateng tsa mekhu kgotse tsa di dihilweng ka mangana mme e one. E re mariga go simoloiwe e holwe jaanong. Le yin yônê e ntêwa ka metshe le dithôbana, e tloge e tshelwe ka dikgotse e tladiwe ka digôtlô kgotse ka dihala.

K32/22

Bogologolo tšhake le mabêlê di ne di bolokwa mo dihaleng le mo diboaneng. Ntšhê yônê e êpêlwa khuti, e tshêlelwe ka motšhotêlô. Ntshê e itse go hetse mariga e itse e tshêletswê o sa ome.

Mekatane ônê aa tihabêlwa mme a dirwe lewangale je le apêwang legodu le tihabehana. Maphutske ônê aa tihabêlwa.

Mogodu ha a utšwa tshimo, aa rolwe mme yo tlang go utšwa a tiholwe ke go tšmaya. Ditlhare tsê di rayang di bônwa kwa ngakeng tsa Bokwene le Kgalegodi. Mme maina a tšône a itsiwe hêla ke dingaka, mme ga di kake tsa go bolêlêla apê a tšônê.

END S 227.